

HÜMANİST SOSYOLOJİ: PARADİGMA OLARAK PARADOKS¹

Dr. R. A.P. TIELMAN

Çeviri: Kadir CANATAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

“Hümanist sosyoloji” diye bir şey mevcut mudur? Böyle bir şey olabilir mi? Olması, arzu edilir bir şey midir?

Hümanist yaşam felsefesi ile toplumun bilimsel araştırması arasındaki ilişki, geçmişte genel olarak iyiydi. Bir anlamda modern hümanizm ve çağdaş sosyoloji, Aydınlanma’dan doğmuştur. Yaşam felsefesi olarak hümanizm, insanların kendi varoluşlarına kendilerinin anlam ve biçim verebilecekleri fikrinden hareket eder. Bir toplumsal bilim olarak sosyoloji ise, insanların, araştırılabilir ve değiştirilebilir toplumlar oluşturduğunu varsayar. Tarihsel süreçte hümanistler sosyolojinin gelişmesine, sosyologlar da hümanist hareketin gelişmesine katkı sağladılar. Buna rağmen birkaç yayın dışında hümanist bir sosyoloji akımından pek bahsedilmez. Sembolik etkileşimcilik içinde yüksek bir temsil dikkat çekse de, sosyolojideki tüm teorik yönelişlerde hümanistlere rastlanmaktadır. Akraba bir disiplin olarak psikolojiyi ele aldığımızda, yüzeysel bir gözlemlerle burada bambaşka bir durumla karşılaşırız. Bu

¹ Bu metin, 4 Kasım 1987 tarihinde Utrecht Devlet Üniversitesi’nde hümanizmin sosyal ve kültürel boyutlarıyla ilgili araştırmayı teşvik etmek üzere kurulmuş olan kürsüye atanma sırasında dr. R. A.P. Tielman’ın yaptığı konuşmanın bir çevirisidir.

disiplinde hümanist psikoloji önemli teorik yönelişlerden biri olarak mevcuttur. Daha yakından baktığımızda, “hümanist psikoloji”de, “hümanist” sözcüğünün yaşamfelsefeseli olmaktan başka bir anlamı olduğu açıktır. Psikoloji içinde de hümanistlere farklı teorik yönelişlerde rastlamaktayız. Özetle diyebiliriz ki, sosyal bilimlerde, içinde geçerli teorik yönelişlerden biriyle örtüşen yaşam felsefesi olarak hümanist bir akım mevcut değildir.

Hümanist bir sosyoloji olabilir mi? Bilim insanları gerçekliği mümkün olduğunca objektif bir şekilde betimlemek için uğraşlar. Objektifliğe ulaşmaya çalışan böyle bir uğraş, yaşamfelsefeseli bir subjektiflikle zor bağdaşır. Üstelik hümanizm, çoğunlukla belirli bir dinsel veya politik vesayete karşı bilimde objektifliğe erişmenin önemini her zaman desteklemiştir. Böyle bakıldığında hümanist bir sosyoloji kendi kendisiyle çelişen bir kavramdır. Buna rağmen basit bir biçimde bir çelişkinin saptanmasıyla mesele yeterince iyi düşünülmüş sayılmaz. İlk olarak objektifliğe ulaşmak için uğraş vermek, bilimsel çalışmalarda her türlü subjektifliğin ortadan kalktığı anlamına gelmez. Bilakis araştırmacıların kişisel değerlendirmeleri günlük bilimsel araştırmalarda bir rol oynadığından, bilim insanlarının kendi çalışmalarının temelinde yatan yaşamfelsefeseli varsayımların bilincinde olması kötü bir şey değildir. İkinci olarak yaşamfelsefeseli görüşler, araştırılması gereken sorunların seçiminde ve elde edilmiş bulguların uygulamasında bir rol oynamaktadırlar. Bilimin dinden kaynaklanan kontrolden çıkması, çalışmalarının etik yönleri açısından çoğu bilim insanını şüpheli kılmıştır. Buna rağmen bilimsel araştırmanın öncesi, araştırma süreci ve sonrasında değerlerin büyük bir rol oynadığı inkâr edilemez.

Hümanist açıdan bilim üzerinde yaşamfelsefeseli vesayetin diriltilmesi savunulamaz, fakat bilim insanlarının kendi etik sorumluluklarından kaçınmayacağı vurgulanmalıdır. Özellikle sosyal bilimler alanında objektiflik adı altında yüzeysel yorumların mevcut

düzenin muhafazası için ideolojik bir meşruiyet sağlama tehlikesi bulunmaktadır. Kim sadece mevcudu betimler ve değişimi ihmal ederse, sadece gerçekliğin dinamik karakterine karşı şiddet uygulamakla kalmaz, üstelik bilim maskesi altında siyaset yapar. Aynı şey, sadece değişebilir şeyleri görüp değişmeyeni ihmal eden kişi için de geçerlidir. Toplumsal gerçeklik sürekli bir biçimde mevcut ile mümkün arasındaki gerilim hattı üzerindedir. Eğer mevcut değiştirilemez bir şeye, o zaman arzu edilirlük yönündeki bir soru gereksiz olur. Bilakis toplumsal gerçeklik insanlar tarafından inşa edildiği ve değiştirilebilir olduğu için insani sorumluluk önemli bir rol oynamaktadır. Nerede (mümkün olduğu kadarıyla) özgürlük varsa, bu özgürlüğe biçim vermek için sorumluluk vardır. Kim her türlü özgürlüğü inkâr ederse, bununla bağlantılı olan sorumluluğu da inkâr eder. Hatta insanlar yaşadıkları koşullarda fiili olarak özgür olmasalar bile, bu özgürlük imkânını ortadan kaldırmaz. Sadece özgürlüğün olmadığını araştırmak ve göstermek isteyen bilim insanları, bununla bilinçli veya bilinçsiz olarak özgürlüğe giden yolların seçimini de devre dışı bırakırlar. Sadece özgürlükleri araştıran ve gösteren bilim insanları ise, bununla bilinçli veya bilinçsiz olarak özgürlük için imkânsızlıkların seçimini devre dışı bırakırlar ve dolayısıyla durumun fiili iyileştirilebilirliğini gözardı ederler.

Hümanist sosyologlar, bu iki aşırı ucun ortasında bir yerde dururlar. Bir yandan mutlak objektif olduğunu ima eden teknokratik sosyologlar var ki, bunlar gerçekte seçimlerinde, çalışma biçimlerinde ve araştırma bulgularının uygulamaya aktarılmasında mevcut düzenin muhafaza edilmesine katkı sağlamaktadırlar. Diğer yandan da politik motivasyonlu sosyologlar var ki, bunlar da istenmeyen şeylere o kadar odaklanmışlardır ki onların gerçek gelişmeler hakkındaki kavrayışları bundan kuvvetle etkilenmektedir.

Bunlarla birlikte konuşmamdaki ilk sorular cevaplanmış olmaktadır: Tıpkı Katolik veya Protestan gibi hümanist sosyologlar da

mevcuttur. Fakat apayrı teorik bir yöneliş olarak hümanist bir sosyoloji bulunmamaktadır. Böyle teorik bir yaklaşım, gerek hümanizm gerekse sosyolojinin karakterinden dolayı zordur. Böyle bir şey olsaydı, bu istenilir bir şey de olmazdı. Hümanist bir sosyoloji için uğraş vermek yerine, bir yandan sosyal bilimlerde olup bitenler hakkında hümanist bir tefekkür geliştirmek, diğer yandan da hümanizmin sosyal bilimsel bir incelemesini yapmak daha doğru olacaktır. Yaşam felsefesi ve bilimi birbirine tabi kılmak yerine, koordinasyon ve işbirliği daha faydalıdır. Gerek hümanist gerekse sosyolojik mülahazalardan dolayı yaşam felsefesi ile bilim arasında görelî bir özerklik vurgulanmalıdır. Etik, neyin gerçek olduğunu belirlemediği gibi bilim de neyin iyi olduğunu belirleyemez. Bu özerklik, gerçekte mutlak değil görelîdir: Değerler ve bilim birbirinden analitik olarak ayırt edilebilirler ama tümüyle birbirinden ayrılmazlar. Böylelikle hümanist bir sosyoloji fikri bizi bir paradoksa götürür: Sosyoloji ve hümanizm arasında bir çelişki var gibi görünmektedir, ama böyle bir şey söz konusu değildir.

Hümanist sosyolojinin paradoksunu açıklığa kavuşturacak en basit şey, hümanist olmayan sosyoloji örneğine bakmaktır. Çoğu Hollandalı sosyoloji çalışanlarının Hollanda'daki hümanist yaşam felsefesini ihmal etmeleri nasıl açıklanabilir? Gelişigüzel bir sosyolojik araştırmayı ele alalım: Eğer bir araştırmada yaşam felsefesiyle ilgili bir soru sorulursa, bu çoğu zaman din hakkında bir soru olarak formüle edilerek yapılır ve "Katolik", "İslahatçı", "Reformcu" ve "Yok" şeklinde cevap seçenekleri sunulur. Bu seçenekler içinde "Hümanist" seçeneği yer almaz. Bir eleştirmen şunu söyleyebilir: "Hümanist bir sosyoloji yok ama bariz bir şekilde anti-hümanist bir sosyoloji var!" Yine de, Hollandalı din sosyologlarının anti-hümanist bir tutuma sahip olduklarını söylemek doğru değildir. Daha çok yaşam felsefeleri temelinde bloklaşmanın (*verzuiling*) paradoksal yan bir etkisi söz konusudur. Geçmişte farklı dini akımların çok yüksek düzeyde kurumsallaşma derecelerinden dolayı, sosyal bilimsel araştırma geçmiş onyıll boyunca "şımarık"laşmıştır. İnsanların gerçekte

neyi düşündüklerini yoklamak için uzun soru listeleri geliştirmek gerekmiyor, bazı kategorilerle (“Katolik”, “İslahatçı”, “Reformcu” ve “Yok”) yetinilmektedir. Ancak son yıllarda Hollanda’da daha derinlikli yaşamfelsefesal değer araştırmaları yapılmaya başlanmış ve hümanist akım daha görünür hale gelmiştir. 1984-1985 yıllarında yapılan araştırmadan görülmektedir ki, Hollanda’da “yaşamın anlamının hayatın kendi içinde olduğu ve bunu senin anlamlandırman gerektiği düşüncesi en fazla taraftar bulmaktadır. Araştırma verilerinden dikkatli bir şekilde şu çıkarsanabilir: Giderek, açık bir hümanist bir vurgusu olan kapsayıcı, tutarlı ve içkin bir yaşam felsefesal perspektif gelişmektedir.

Kiliseden uzaklaşma ve toplumsal bloklaşma hakkında son zamanlarda yayınlanmış bir araştırma, bu alanda nasıl resmi istatistiklerin fiili toplumsal gelişmelerin arkasında kaldığını göstermektedir. 1960 yılında yaklaşık halkın yüzde 80’i kendisini bir kiliseye dahil görürken, şimdilerde (1987) yetişkin Hollanda halkının yarısı kiliseden kopmuştur. 1971 yılında yapılan son nüfus sayımı kiliseden ayrılanların yüzde 24 civarında olduğunu kaydetmektedir. Birçok büyük belediyede, nüfus kayıtlarında görünenden 2 ila 3 kez daha fazla kilise-dışı insan olduğu görülmektedir. Belediye nüfus kayıtları ile fiili toplumsal durumlar arasında büyük bir uçurum bulunmaktadır. Bu veriler, eğitim olanaklarının dağılımına etki ettiğinden dolayı ülkemizin büyük bir kesimi (özellikle batı ve güney) yüzde 20 oranında kamu/devlet ve genel özel eğitimde düşük temsil edilmektedir.

Toplumsal bloklaşma sadece yaşamfelsefesal araştırmayı değil, fakat yaşamfelsefesal eğitimin gelişimini de engelledi. İlk etapta, eğitimin üçte birinin konvensiyonel bloklaşmış olduğu bir ülkede, sekülerleşmenin özgür dünyadan başka bir yerde olmadığı dikkat çekmektedir. Konvensiyonel eğitim, muhtemelen sekülerleşmeyi teşvik etti mi? İkinci etapta şunu tespit etmekteyiz ki, toplumsal bloklaşma eğitimde yaşam felsefesi ve ahlaka yer vermenin güvencesi değildir. Hatta ilk ve orta

öğretimde, dini ve yaşamfelsefeseli eğitime yönelik ihtiyaçlar konusunda araştırma bulunmamaktadır. Ve bu, dinin okul sisteminde anayasal bir düzenleyici ilke olarak kabul edildiği bir ülkede olmaktadır! Bu paradoksun derinliklerine inmek için hümanist ve sosyolog olmaya gerek yoktur: Kim yaşam felsefesi veya dini düzenleyici bir ilke haline getirmişse, yaşayan bir inanç yerine, düzenlemeyi inançtan daha önemli gören çıkar grupları yaratmaktadır.

Kim paradoksları göz önünde bulundurursa, pek çoğuna rastlar. Ticari bir güvenlik endüstrisinin örneğin kollektif bir güvensizlik duygusunun devamında çıkarı vardır. Özel güvenlik servislerinin dizginsiz büyümesi, toplumun genelinde yüksek düzeyde güvensizlik duygusunu muhafaza etmede ekonomik çıkarı büyütmektedir. Benzer bir tehlike sağlık sektöründe görülmektedir. Herkesin fiilen sağlıklı olmasından ilaç sanayinin bir çıkarı yoktur. Sağlık, hastalığın; güvenlik, tehlikenin; özgürlük baskının olmayışı olarak görüldüğü sürece, bu pratikte sadece sorunları büyütmekten başka işe yaramayacak olan çözümler aranacaktır. Çünkü bu insanları giderek artan biçimde dışsal faktörlere (ilaçlar, silahlanma ve güçlünün kuvveti gibi) bağımlı yapacaktır. Kim buna karşın kendi kaderini tayin hakkı ve yeteneğini düşünme ve eylemin çıkış noktası olarak alırsa, hastalık, şiddet ve baskı konusunda tamamen başka yaklaşımlara ulaşacaktır. O zaman sağlık, dışsal araçlar yoluyla hastalıklarla mücadelenin olmayışı değil, bağışıklık sistemini güçlendirme yeteneğinin mevcudiyeti olarak görülecektir. Barış ve güvenlik, şiddet ve güvensizliğin olmayışı değil, ruhsal ve bedensel direnişi artırma yeteneğinin varlığı olarak algılanacaktır. Özgürlük baskının yokluğu değil, kendi hayatımızı kontrol etme konusunda reel imkânların varlığı olarak görülecektir. Kim insanlara dirençsiz varlıklar muamelesi yaparsa, bunun belirli bir düzeyde önlenilebilir ve savaşılabılır bir şey değil, çokça rastlanan yapısal bir bağımlılık olarak varsaymaktadır. İnsanın kendi kaderini tayin hakkına dayalı hümanist postüla, bilime daha büyük bir yaratıcılık ve sorun çözme yeteneğini güçlendirme imkânı olarak bakmaktadır. Ve ters yönde,

eğer yaşam felsefesi bunun için açık bir tutum sergilerse, bilim, yaşamfelsefesal varsayımların gerçekliğini yükseltecektir. Galileo ve Katolik kilisesi örneğinde olduğu gibi optimal düzeyde bir karşılıklı etkileşim söz konusu olmayacaktır.

Fakat yaşam felsefesi ile bilim arasındaki bu karşılıklı etkileşimde bazen bilim tarafından da dikkat çekici şeyler olmaktadır. Sözelimi Foucault izleyicileri çevresinde, kişinin ilk kez ortaya attığı bir şeyi kendisi eleştiren bir “hümanist kritik” doğmuştur. Bunun temelinde şöyle bir varsayım yatmaktadır: Bir kişi etrafında örgütlenmeden de “hümanizm” diye bir şey olabilir. Fransa’dan farklı olarak Hollanda’da hümanizm toplumda temeli olan modern bir yaşam felsefesine doğru örgütlenmiştir. Bunun böyle olmadığı ülkelerde, şöyle bir olgu ortaya çıkmaktadır: Hümanizm karşıtları, daha sonra reddetmek üzere hümanizmin ne olduğunu tanımlamaktadırlar. Entellektüellerden hakiki bir tartışmayı tercih etmeleri yönünde bir meydan okuma beklenir, ama Foucault izleyicileri ile hümanistler arasında böyle bir diyalog henüz gerçekleşmemiştir. Hümanist yaşam felsefesi etrafındaki bazı yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için böyle bir tartışmayı yapmak için beklemek yanlış bir şey değildir.

Hümanizmin karakteristik bir çıkış noktası, insanların kendi hayatları konusunda kendilerinin karar verebilecekleri ve vermeleri gerektiğine dair kabuldür. Kendi kaderini tayin hakkı, yaşam felsefesi ve bilim-dışı alanlarda da geçerlidir. Bu kendi kaderini tayin hakkı gerçekte bir kendi kaderini tayin yeteneğini varsaymaktadır ve bunun hakkında bilimsel olarak görüş alışverişinde bulunulabilir. Sosyal bilimlerde çok az kişi bu meselede, yani bireyin ne kadar belirleyici olduğuna dair uç görüşler savunmaktadır. Tüm önemli sosyal bilimsel teorik yönelişlerde gerek önemli etkileyici değişkenler, gerekse belirli koşullar altında değişmelerin yapılabilme yeteneği söz konusudur. Bilim alanındaki gelişmeleri takip eden herkes, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, sosyal

bilimler içinde belirli bir dalga hareketini fark edebilir. Başlangıçta doğa bilimsel ölçütlere duyulan ihtiyaç hüküm sürüyordu. Bu büyüyen bilimsel tahmin yeteneğine vurguyu içeriyordu ve dolayısıyla bireysel özgürlüğün ya da toplumun değişebilirliğin yetersiz bir şekilde ifadelendirilmesi demektir. Sosyolojide Parsons bunun klasik bir örneğidir. Altmışlı yıllar boyunca sosyolojide toplum eleştirel karakter önemli hale geldi ve toplumun değişebilirliği hakkında bir iyimserlik bir artış kaydedildi. Bu değişebilirliğin oldukça hayal kırıklığı yaratmasının bir sonucu olarak değişmezliği vurgulayan bir eğilim ortaya çıktı. Hollanda toplumundaki fiili gelişmelere bakıldığında, ne kadar zahmetli olursa olsun, kadınların, gençlerin, evli olmayanların, dinsizlerin, eşcinsellerin ve başka alanlarda (sözgelimi ilişkiler, kürtaç, ötenazi, eşit muamele vs.) başka kişilerin büyüyen oranda bir kendi kaderini tayin hakkı olduğu sonucuna varırız. Eğer ilerlemeyi kişilerin kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda artan bir yetenek sahibi olması şeklinde tarif edersek, her ne kadar erişilmesi gereken nokta konusunda hoşnutsuzluk bulunsa da, ilerleme kaydedildiğini söylemekten başka bir çaremiz yoktur.

Dikkat çekici olan şu ki, kendi kaderini tayin hakkı Hollanda toplumunda daha fazla genel bir kabul gördükçe, görelilik olarak geri durumda olan kendi kaderini tayin yeteneği hakkındaki hoşnutsuzluk artmaktadır. Ve bu bir dereceye kadar hayırlıdır, çünkü kendi yaşamına anlam ve biçim verme yeteneği (veya özgürleşme), kendi hakları için mücadele etmeyi daha iyi öğrenmeni sağlayan meydan okumalar tarafından kuvvetlendirilmektedir. Hiçbir zaman kendi hakları için savunma yapmayan, savunmayı hiçbir zaman öğrenemez. Bazı yetiştiricilerin temel düşünme hatası, özgürce yetiştirmenin çocukları mümkün olduğunca serbest bırakmak anlamına geleceğidir. Kim her zaman serbest bırakılmışsa, özgürlüğünün ne olduğunu bilemez. Söylenildiği üzere hümanist bakış açısından özgürlük baskının olmaması değil, kendi başına seçimler yapma yeteneğinin olmasıdır. Bu yetenek başkalarının seçimleriyle yüzleşildiğinde kuvvetlenmektedir. Kendi

kaderini tayin hakkı, anayasal ve yasal olarak kabul edildiği ve bunu geliştirmek için çaba sarfeden sosyal hareketler olduğu sürece bu hakka karşı yapılan saldırılar kişileri güçlendirmeye yol açacaktır. Gerçekte insani olarak kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin meşruiyeti, sözgelimi dini fanatizmin hâkim olduğu ülkelerde, terkedildikçe, bu realize edilmiş kendi kaderini tayin yeteneğinin gerileme şansını büyütecektir.

Kendi kaderini tayin alanında sosyal bilimcilerin rolü, etik açıdan son derece hassastır. Deterministce düşünen çevrelerde oldukça sık ortaya çıkan hadise, “özgürlük” gibi kavramların tanımına mutlak tanımlar getirmek ve sonrasında özgürlüğün mevcut olmadığını saptamaktır. Hümanist bakış açısından özcü yaklaşımlar (“insanın özü şudur” gibi ifadeler) anlamsızdır çünkü sözcüklere ve sosyal olgulara sabit anlamlar verilebileceğini varsaymaktadırlar. Gerçekte “özgürlük” gibi kavramlar, kendi yüklediğimiz belirli anlamları değiştirmekten daha başka araçlar değildirler. Öte taraftan hümanizmi (“Biz insanların yaptıklarından başka bir şey yoktur” gibi) mutlak kurguculuk (*constructivizme*) ile de özdeşleştirmemek gerekir. İnsan ve toplumun değişebilirliği belirli sınırlara bağlıdır. Her ne kadar doğanın bize koyduğu sınırların büyük oranda değişebilir olduğu anlaşılıyorsa da, bununla her olası değişimin insani olduğu da söylenemez. Hümanist düşünce geleneğinde bir nevi doğal ilerleme inancı çok kuvvetliydi. Özellikle doğa bilimlerinin gelişmesi, aklın özerk gelişmesi inancını sarstı. Giderek imkânlar krallığının pek çok istenmedik sonuçlar doğurduğunun daha fazla bilincine vardık. Artan imkânlar (örneğin nükleer enerji ve üreme teknikleri alanında) büyük etik sorumlulukları beraberinde getirmektedir. Daha fazla inşa ettikçe davranışlarımızın niyetlenilmemiş sonuçlarını hesaba katmalıyız. Özellikle niyetlenilmemiş, bazen de zarar verici sonuçları görmeye yardımcı olmak sosyal bilimlerin görevidir. Hümanist etikte sadece iyi niyetler değil, fiili sonuçların istenilirliği de hesaba katılmaktadır. Burada da bilim ile yaşam felsefesi arasında etkileşim söz konusudur.

Hümanist bir sosyoloji yok ama sosyal bilimlerde olup bitenlerin hümanist bir gözden geçirilmesi, seçimler, çalışma biçimleri ve sosyal araştırma uygulamaları hakkında sistematik bir refleksiyonu içermektedir. Uygarlığımız, azalan ölçüde doğa veya konvansiyonel olarak belirlenmiş bir kültür ile artan ölçüde insan tarafından yapılan ve değişen bir kültüre tanıklık etmektedir. Kısmen akim kalan doğa yönetiminin bize gösterdiği üzere, uzun vadede oldukça zararlı sonuçları olan kısa vadeli çözümler düşünen ustalarız. Her biri kendi sorumluluk ve özgürlük alanlarından hareketle çalışan etikçiler ve bilim insanlarının bir takım çalışması, gerek kendi kaderini tayin hakkının gerekse kendi kaderini tayin yeteneğini ve bununla da tüm insanlığın insani geleceğinin çökmesini önleyebilir.

Hümanist bir sosyoloji yok ama hümanizmin sosyal bilimsel bir incelenmesi, kısmen bu alanda sosyal bilimsel araştırmanın eksikliğini gideren bir düzeltim işlevi görebilir, kısmen de yaşamfelsefesal olarak çokbiçimli toplumumuzun daha iyi kavranışına bir katkı olabilir. Bunun yanında paradoksal, görünüşte çelişkili, geçmişte dini toplumsal bloklaşmayı önceleyen ve şimdi kiliseden uzaklaşma, kendi kaderini tayin ve hümanizme özel bir ilgi duyulmaktadır. Paradigma olarak bir paradoksun çekici olan yanı, yeni açıklamalar bulunması için meydan okuyucu olmasıdır. Her kültür belirli bir uygarlık körlüğü geliştirmektedir: Kendi uygarlığının karakteristiğini oluşturan doğallıkları artık tanımamak. Özellikle artan uluslararası etkileşim ve iletişimin sonucu olarak küresel bir tekboyutluluk tehlikesinin bulunmasıdır. Dikkat çekici bir Hollanda paradoksu şudur: Bir taraftan kozmopolit bir yönelişe sahip olmamız, diğer yandan da kendi toplumumuzu sınırları açıkça belirlenmiş adalara bölmüş olmamızdır. Uluslararası bakımdan yaşamfelsefesal çokbiçimliliğe yapıcı bir biçim vermiş çok az ülke bulunmaktadır. Hollanda'da, eski dini ve ideolojik toplumsal bloklaşmayı geri getirmek isteyen çok az insan bulunmaktadır. Ve yine tarafsız devletin değerleri olmayan tekdüze bir toplum yaratmasını alkışlayan çok az kimse vardır. Toplumsal bloklaşma ve nötralizm arasında hala çokbiçimcililiğin başka bir alternatifi ortada

görünmemektedir. Bazen Hollanda'da hümanist hareketin doğuşunun kiliselerin çöküşünü frenlediği söylenmektedir. Çünkü hümanist eşitlik talebi, artan sekülerleşme ile birlikte başka bir hal alacak olan sübvansiyon kurallarının muhafaza edilmesini sağlamıştır. Bu paradoksal bir durumdur, fakat daha önce gördüğümüz gibi bu bunun gerçekdışı olduğu anlamına gelmez. Fakat bu gerçek bile olsa, kiliselerin kendi geleceklerini hümanist harekete borçlu olmaları, hümanistler için utanç verici bir sebep midir? Hollanda'da hümanist hareket hiçbir zaman kendi gücünü din ile mücadelede aramamıştır, fakat insani kendi kaderini tayin hakkını güçlendirmek için çalışmıştır. Ve bu hakkın özelliklerinden birisi, bunu kullanmak istememe hakkıdır. Özgürlük ve toleransın kökleştiği bir ülkede yaşamayı umabiliriz. Fakat aynı zamanda bu özgürlüğün kendi çaba ve gücümüz olmadan hiçbir zaman sürdürülemeyeceğini idrak etmeliyiz. Bu özgürlüğü, üniversite içinde ve dışında, gündelik olarak eğitim, araştırma, toplumsal hizmet, etik ve bilim alanında yeniden biçimlendirmeliyiz.

Sosyal bilimlerin gidişatı hakkında hümanist tefekkür ve bir yaşam felsefesi, akım ve hareket olarak hümanizmin sosyal bilimsel araştırılması, atandığımız bu kürsünün bir görevi olacaktır. Eğitim ve araştırma alanında, uluslararası bakımdan öncü olan modern Hollanda hümanizminin oynadığı ve halen etkili olduğu rolün sosyal ve kültürel arkaplanına özel bir ilgi göstereceğim. Üstelik hümanistik, hümanizmin teorik refleksiyonu, özellikle çağdaş sosyal ve kültürel paradokslar, dilemmalar ve çatışmalar hakkında etik refleksiyonun etik anlamını daha ileriye doğru geliştirmeye katkı sağlayacağımı ümit ediyorum.